

7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 11.09.2024).

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо ввезення, обліку, розподілу гуманітарної допомоги, особливостей оподаткування відповідних операцій та подання звітності : Закон України від 08.11.2023 р. № 3448-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3448-20#Text> (дата звернення: 11.09.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-64>

THE RIGHT TO EDUCATION AND ITS INTERNATIONAL LEGAL GUARANTEE

ПРАВО НА ОСВІТУ ТА ЙОГО МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ГАРАНТУВАННЯ

Renov I. V.

*Ph.D. in Law,
Associate Professor of the Department
of International and European Law
V. N. Karazin Kharkiv National
University
Kharkiv, Ukraine*

Реньов Є. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного
і європейського права
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Реалізація права на освіту як одного з фундаментальних прав людини має важливе значення задля забезпечення подальшого суспільного прогресу. Тому зазначене право передбачене у багатьох міжнародно-правових актах, зокрема у тих, що акцентують увагу на правах дітей.

У статті 26 Загальної декларації прав людини (1948 р.) передбачається право на освіту для кожної людини, безоплатність та обов'язковість початкової освіти, безоплатність загальної освіти. Також наголошується на доступності інших рівнів освіти та спрямуванні освіти на повний розвиток людської особистості, посилення поваги до прав людини і основних свобод [1].

У Декларації прав дитини (1959 р.), на яку мала вплив вищезгадана Загальна декларація прав людини, один з десяти принципів присвячений саме питанню освіти, зокрема безкоштовності та обов'язковості

початкової освіти [2]. А Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), окрім відповідних гарантій початкової освіти, спрямована на заохочення розвитку різних форм середньої освіти, а також доступність вищої освіти [3].

Варто згадати й Конвенцію з подолання дискримінації в освіті, прийняту у 1960 році Генеральною Конференцією ЮНЕСКО, яка передбачила не тільки безкоштовність та обов'язковість початкової освіти, досяжність та доступність для всіх середньої освіти, але й однаково доступність для всіх (на основі індивідуальних можливостей) вищої освіти. Окрім того, підкреслюється обов'язок учнів відвідувати навчання [4]. Згодом в рамках ЮНЕСКО було прийнято Конвенцію про технічну та професійну освіту, відповідно до якої договірні держави забезпечують право рівного доступу до технічної та професійної освіти та рівності можливостей у навчанні під час навчального процесу [5].

Тож як справедливо зазначають колеги-науковці, відповідні міжнародно-правові акти охоплюють аспекти рівності, доступності, безоплатності освіти. Беззаперечним є той факт, що рівний доступ до освіти визначається на основі принципу паритетності (рівності, недискримінації) [6, с. 180].

Також відповідні положення можна знайти у національному законодавстві України. Наприклад, у Конституції України (ст. 53) передбачається обов'язковість повної загальної середньої освіти, гарантування державою доступності і безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, а також професійно-технічної та вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах (щодо безоплатного здобуття вищої освіти – на конкурсній основі) [7]. Відповідні положення були згодом деталізовані у Законі України «Про освіту».

Втім, наразі реалізація права на освіту суттєво ускладнюється актуальною ситуацією в державі, коли заклади освіти майже щоденно зазнають пошкоджень та руйнувань (загалом це близько 3800 закладів освіти). Можна навести приклад однієї Харківської області, де налічується 305 пошкоджених і 48 зруйнованих шкіл. Якщо брати до уваги усі заклади освіти регіону (включаючи дошкільну, професійну, вищу освіту тощо), то мова йде про 704 пошкоджених та 82 зруйнованих заклади [8].

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй підкреслив, що глибоко стурбований випадками вбивства та калічення дітей внаслідок застосування зброї вибухової дії в населеній місцевості та нападів на школи і лікарні [9]. Окрім того, Генсек ООН привітав ті кроки, які Україна ініціювала задля мінімізації таких подій, зокрема в аспекті імплементації положень Декларації про безпеку шкіл.

Зазначена Декларація, відкрита для підписання у 2015 році, є підкреслює важливість забезпечення навчальних закладів від негативних наслідків збройних конфліктів: «Такі дії (руйнація освітніх установ – прим.) завдають шкоди учням, студентам та педагогічному персоналу, позбавляють величезну кількість дітей і студентів їх права на освіту [10].

Тому Декларацією, до якої у 2019 році приєдналася і Україна, були схвалені Вказівки із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройних конфліктів. Мова йде про 6 розлогіх керівних принципів, основна ідея яких в тому, щоб навчальні заклади (зокрема й вищої освіти) не використовувалися задля військової мети. Навіть приміщення тих освітніх установ, які були евакуйовані, можуть використовуватися військовими лише у виключних випадках і з подальшим зобов'язанням усунути будь-які сліди мілітаризації установи. Перелічені кроки спрямовані на те, щоб учні мали можливість в подальшому повернутися до своїх навчальних закладів, а отже й отримати освіту, що забезпечить їм і суспільству в цілому гідне майбутнє.

Таким чином, необхідно відзначити важливу роль Організації Об'єднаних Націй у гарантуванні права на освіту, що підтверджується положеннями численних міжнародно-правових актів. Втім, реалізація права на освіту суттєво ускладнюється збройними конфліктами, які відбуваються у різних куточках світу. На жаль, наші співгромадяни також стикнулися із зазначеними складнощами.

Тож на особливу увагу заслуговує Декларація про безпеку шкіл, яка має на меті мінімізувати ті наслідки збройних конфліктів, що стосуються ускладнення у реалізації права на освіту. Вищезгадані Вказівки, схвалені Декларацією, пропонують покроковий алгоритм дій, який обмежує використання освітніх установ у таких конфліктах, а отже допомагає зберегти навчальні заклади від руйнувань та забезпечити належні інтереси учасників освітнього процесу.

Література:

1. Universal Declaration of Human Rights. 16 December 1948, A/811. UN Official Document System. <https://documents.un.org/api/symbol/access?j=NL309369&t=pdf> (date of access: 07.09.2024).

2. Declaration of the Rights of the Child. UN General Assembly. 20 November 1959, A/RES/1386(XIV). UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/195831> (date of access: 07.09.2024).

3. Convention on the Rights of the Child. 20 November 1989, A/RES/44/25. UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/80135?v=pdf> (date of access: 07.09.2024).

4. Convention against Discrimination in Education. 14 December 1960. UNESCO General Conference. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-against-discrimination-education> (date of access: 07.09.2024).

5. The Convention on Technical and Vocational Education. 10 November 1989. UNESCO General Conference. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-technical-and-vocational-education> (date of access: 07.09.2024).

6. Павлюх О. А. Право на освіту: міжнародний та національний вимір (в контексті аналізу міжнародних договорів та національних нормативно-правових актів). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 174–177.

7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> (date of access: 07.09.2024).

8. 7 Million Children of War in Ukraine. Education in Emergency. URL: <https://saveschools.in.ua/> (date of access: 07.09.2024).

9. Children and Armed Conflict: Report of the Secretary-General. 3 June 2024, A/78/842. UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4051293?v=pdf> (date of access: 07.09.2024).

10. Safe schools declaration. 29 May 2015. Global Coalition to Protect Education from Attack. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_safe_schools_declaration-final.pdf (date of access: 07.09.2024).